

RELATIONSHIP BETWEEN LAW AND SOCIAL JUSTICE

Scientific researcher III, Ph D, Sevastian BLENDEA
“Constantin Brâncuși” University of Târgu-Jiu

ABSTRACT. IT IS TRUE THAT REGULATORY STABILITY AND FOREMOST THE LEGISLATIVE, AND UNIFORM APPLICATION OF LEGAL RULES AND REGULATIONS, CONTRIBUTE TO A CONSIDERABLE EXTENT TO THE STABILITY AND FUNCTIONALITY OF OF A SOCIETY, BUT THE PREMISE IS ONLY NECESSARY, BUT NOT SUFFICIENT CONDITION FOR ACHIEVING SOCIAL JUSTICE BECAUSE, AT ONE TIME, A LEGAL NORM RIGHT OR CORRECT IN TERMS OF LEGAL AND LEGISLATIVE INEQUITIES AND INJUSTICES CAN GENERATE BECAUSE OF ITS APPLICATION BY THE COURTS OR "AGENTS" LAW (PRIMARILY JUDGES).

KEY WORDS: SOCIAL JUSTICE, RETRIBUTIVE JUSTICE, JUSTICE REPARATIVE COMMUTATIVE JUSTICE, JUSTICE "JUDICIAL" LEGAL JUSTICE, RESTORATIVE JUSTICE.

Raporturile dintre drept și justiție, precum și interferențele și conexiunile lor reciproce, au preocupat deopotrivă pe juriști și sociologi, fiind analizate atât în termenii organizării și funcționării pe baze legale și legitime a instituțiilor și organizațiilor sociale, cât și în cei ai realizării dreptății, echității și justiției în societate. Ceea ce a interesat, în primul rând, în legătură cu relațiile dintre dreptul unei societăți și realizarea ideii de justiție, a fost de a stabili dacă reglementările juridice sunt întotdeauna drepte și juste și dacă dreptul este echivalent, parțial sau total, cu justiția înțeleasă ca dreptate socială.

Pornind de la premisa că dreptul reprezintă nucleul principal al ordinii sociale și normative, majoritatea autorilor sunt de acord că stabilitatea și funcționalitatea unei societăți depinde, în mare măsură, de stabilitatea normativă, în primul rând legislativă, ca și de aplicarea uniformă și constantă a regulilor și prescripțiilor juridice la nivelul instituțiilor, grupurilor sociale și indivizilor. Cu toate acestea, atât stabilitatea normativă, cât și aplicarea uniformă a regulilor juridice într-o societate reprezintă doar premisa necesară, dar nu suficientă, pentru realizarea justiției sociale, întrucât, la un moment dat norma juridică poate să fie dreaptă sau corectă din punct de vedere juridico-legislativ, ea poate genera inechități și nedreptăți datorate modului său de aplicare, de către instanțele sau "agenții" dreptului (în primul rând judecătoria).

Plecând de aici și suprasolicitând virtuțile instrumentale și moralizatoare ale legislației, unii autori au fost tentați să considere că dreptul este echivalent cu justiția socială, reprezentând o formă "sui-generis" de adaptare a justiției morale la diferite exigențe și împrejurări sociale, adaptare ce presupune totuși utilizarea constrângerii publice în cadrul procesului judiciar. Teza privind echivalarea dreptului cu justiția și considerarea ideii de justiție ca fiind rațiunea ultimă a dreptului, a apărut în lucrările unor filosofi, moraliști și juriști antici (ex. Ulpian) și a continuat

să fie susținută și în epoca modernă (ex. François Génys). Adepții tezei de mai sus, au considerat că dreptul trebuie să asigure în orice societate ceea ce este just, corect și echitabil, astfel încât fiecare individ să se bucure de dreptul său în conformitate cu faptele, meritele și contribuția adusă binelui comun.

De-a lungul vremii, au existat însă și autori, care, relevând rolul dreptului ca principalul garant al ordinii sociale și normative și al respectării drepturilor și libertăților individuale, au considerat că ideea de drept nu este, de regulă, identică cu cea de justiție. Ca adept al acestui punct de vedere, Mircea Djuvara a considerat că justiția socială se caracterizează printr-o serie de elemente raționale (cum ar fi: egalitatea părților, natura rațională și logică a justiției, ideea de echitate și de proporționalitate în distribuirea justiției) și de fapt (concretizate în stabilirea și aplicarea uniformă a legilor). Pentru că dreptul nu poate realiza în totalitate aceste elemente raționale și de fapt ale justiției sociale, el nu poate fi niciodată, și în același timp, just, corect și echitabil pentru toți indivizii. Acest aspect ca și faptul că nicio societate dreaptă sau justă nu va fi mai eficientă și funcțională decât una nedreaptă sau inequitabilă din punct de vedere juridico-legislativ, ne conduce la ideea relativității criteriilor în funcție de care sunt definite noțiunile de drept și justiție socială.

Teoria și practica dreptului consideră că pot fi evidențiate mai multe tipuri sau modalități de realizare a justiției sociale:

a) *justiția retributivă (distributivă)*, întemeiată pe garantarea și realizarea drepturilor și obligațiilor indivizilor în conformitate cu anumite limite stabilite de legiuitor, astfel încât fiecare individ să primească ceea ce i se cuvine, în funcție de prestația sa în cadrul grupului, colectivității sau societății din care face parte. De regulă, justiția retributivă, se referă la "egalitatea proporțională stabilită de legiuitor ținând seama de ceea ce datorează colectivitatea, respectiv statul membrilor săi"; [1]

b) *justiția reparativă (corectivă)*, care vizează o anumită egalitate între drepturile și obligațiile indivizilor, astfel încât fiecare individ să nu primească sau să datoreze nici mai mult, nici mai puțin decât ceilalți. Acest tip de justiție socială este conceput ca fiind un fel de "egalitate" între ceea ce oferă și ceea ce primesc indivizii, între actele și faptele lor și urmările acestora. În funcție de modul de realizare, justiția reparativă poate fi:

1. *justiția comutativă*, care se referă la raportul de echivalență între indivizi, atunci când aceștia își stabilesc ei înșiși, raporturile dintre ei, în diferite împrejurări determinate de comportamentul lor;

2. *justiția "judiciară"*, care face apel la intervenția agentului juridic (judecătorul) în caz de dispută sau neînțelegere între indivizi în legătură cu drepturile și obligațiile lor;

Unii autori [2] consideră că există și o anumită *justiție legală*, care se fundamentează pe obligațiile juridice ale indivizilor față de colectivitate (în speță față de stat), acesta putând pretinde executarea efectivă a acestor obligații, apelând în caz de nevoie la constrângere.

Relativ recent, mai ales în materie penală, se vorbește tot mai mult de un nou tip de justiție și anume *justiția restaurativă*, întemeiată pe drepturile victimei unui delict cât și negocierea și reparația prejudiciului cauzat altcuiva.

Faptul că sub aspectul relațiilor dintre membrii ei, societatea cuprinde atât identitate de interese, cât și conflict de interese, a generat definiții diferite ale justiției sociale și totodată imposibilitatea elaborării unei teorii generale privind justiția socială. Cât privește însă funcționarea justiției sociale majoritatea autorilor sunt de acord că la baza existenței și

garanțării acesteia stau anumite principii. În opinia lui John Rawls, de pildă, astfel de principii ar fi următoarele:

a) justiția este o virtute a instituțiilor sociale, după cum adevărul este o virtute a oricărei teorii științifice;

b) orice individ posedă o inviolabilitate bazată pe justiție pe care nu o poate anula nici chiar invocarea protejării binelui societății;

c) justiția nu trebuie să permită niciodată ca sacrificiile unei minorități să fie contrabalansate de avantajele majorității;

d) o nedreptate este tolerabilă numai atunci când este necesar să se evite o nedreptate și mai mare. [3] Opinia dominantă este aceea că justiția socială trebuie să asigure exercitarea neîngrădită de către indivizi a drepturilor și obligațiilor lor fundamentale, ceea ce presupune legalitatea și legitimitatea actului de justiție.

Conceptul de legalitate este intim legat de cel de legiferare și de legislație, motiv pentru care ele sunt uneori confundate între ele, deși se referă la activități diferite. Dacă legiferarea include activitatea de elaborare a legilor și actelor normative, legislația este rezultatul legiferării și face obiectul legalității.

Legalitatea reprezintă un principiu fundamental al oricărui sistem juridic și presupune respectarea legilor și a actelor normative de către toate instituțiile și organizațiile statale și nonstatale, de către toți "agenții" dreptului abilitați să aplice legislația, precum și de către toți membrii societății. Ea reprezintă, totodată, principala garanție pentru protecția socială și juridică a indivizilor și grupurilor sociale față de potențialele abuzuri și manifestări birocratice care pot leza statutul și drepturile indivizilor. Subiectele de drept acceptă și recunosc legalitatea normelor juridice, aderând și conformându-se acestora.

Atunci când adeziunea subiectelor de drept se manifestă față de ansamblul normelor existente într-un sistem juridic, legalitatea regulilor antrenează prezumția legitimității acestora. Pe această bază, o serie de puncte de vedere exprimate în literatura juridică consideră că o normă juridică va fi în mod necesar validă și efectivă fie în funcție de criteriul legalității (validitate formală), fie în funcție de cel al legitimității (validitate informală) exprimat prin gradul de adeziune al subiectelor de drept față de normele juridice.

Pe de altă parte, efectivitatea și funcționalitatea unui sistem juridic nu se reduce la simpla adeziune față de ansamblul de norme și prescripții juridice, ci presupune identificarea unor reguli "secundare" și a unor consecințe "secundare" ce decurg din aplicarea regulilor "primare" la nivelul diferiților indivizi și grupuri sociale. Drept urmare, în aprecierea validității legale și legitime a normelor juridice, concretizată în gradul de adeziune manifestată față de ele, trebuie analizate cele trei elemente componente care participă pe "scena" socială: a) primul include pe cei desemnați oficial să elaboreze normele (*legislatorul*); b) al doilea se referă la cei care realizează aplicarea și respectarea normelor (*judcătorul*); c) al treilea include indivizii cărora le sunt aplicate normele și modul cum reacționează față de ele (*actorii sociali*).

Cât privește legislatorul, majoritatea autorilor sunt de acord că definirea, clasificarea și interpretarea normelor juridice se întemeiază, deopotrivă, pe două principii, cel al *raționalității* și cel al *suveranității* legislatorului. [4] Legislatorul este considerat ca personificarea sistemului juridic, iar raționalitatea lui are o triplă ipostază:

a) în plan lingvistic și tehnic, legislatorul este un "utilizator rațional" al limbajului natural și un "creator rațional" al limbajului juridic, formulând prescripțiile normative într-o manieră precisă și univocă, dar accesibile înțelesului majorității indivizilor;

b) în plan axiologic, legislatorul promovează un set omogen de valori care permit articularea și armonizarea lor într-un sistem coerent de prescripții și norme juridice. El trebuie, totodată, să respecte regula justiției conform căreia prin aceste norme trebuie să fie aplicat un tratament identic tuturor indivizilor care sunt implicați în situații esențiale asemănătoare;

c) în plan praxeologic, legislatorul elaborează normele într-o manieră rațională, evitând pe cât posibil apariția unor lacune, antinomii sau ambiguități.

În legătură cu cel de-al doilea principiu, al suveranității legislatorului, se consideră că dreptul nu există, cu titlul de regulă obligatorie, decât în momentul în care statul, prin organele sale calificate (legislative) îl traduce în norme și prescripții codificate și sistematizate într-o manieră explicită sau implicită, directă sau indirectă. Prin urmare, în sens larg, legislatorul poate fi asimilat statului suveran, stat considerat a fi creatorul suprem al regulilor de drept. De aceea, supremația legislatorului implică o dublă ipostază:

a) supremație externă în raport cu orice altă autoritate juridică statală sau nonstatală din acea societate;

b) supremație internă în raport cu organele autorizate ale altor organisme publice sau private înglobate în stat (societate). În consecință, criteriul unic de validare al dreptului îl reprezintă conformitatea acestuia atât cu voința legislatorului recunoscut și acceptat ca suprem într-o societate, cât și cu norma considerată ca supremă în ordinea juridică respectivă (care este, de regulă, constituția).

Legislatorul apelează la sprijinul judecătorului pentru aplicarea și interpretarea textelor de lege și pentru realizarea justiției sociale.

Cel de-al doilea element component care participă pe "scena" socială, respectiv judecătorul, apare în cadrul sistemului juridic ca fiind "personajul" cel mai tipic, având menirea de a aplica legea și de a realiza justiția, prin garantarea legalității și legitimității soluțiilor pronunțate în situațiile conflictuale sau contencioase dintre indivizi, grupuri și instituții sociale. El este un fel de "intermediar" între autorul regulii de drept (legislatorul) și actorii sociali care se supun (voluntar sau constrânși) regulii, având rolul de a interpreta și aplica textul de lege în cadrul unui mecanism social organizat, definit de procesul judiciar. Această poziție specială a judecătorului derivă din faptul că, pe de o parte el este delegat să aplice în mod profesionist legea, iar pe de altă parte el este obligat să-și motiveze deciziile sale părților implicate în proces, altfel spus să justifice atât temeinicia (justețea lor în raport cu norma), cât și legalitatea (în raport cu respectarea drepturilor și libertăților indivizilor). Așadar, există două ipostaze în care se plasează judecătorul:

a) în măsura în care el se impune părților prin temeinicia și legalitatea soluțiilor adoptate, el acționează în virtutea autorității legale și legitime cu care a fost investit;

b) în măsura în care aplică legea și pronunță soluții în "sensul" și "spiritul" acesteia, el este raționalist întrucât încearcă să pună în concordanță drepturile și obligațiile reciproce ale indivizilor, dar orientându-le în favoarea unora sau altora. Această combinație de "autoritate" și de "raționalitate", care poate opera într-o măsură variabilă, pare să reprezinte trăsătura cea mai constantă a activității sale jurisdicționale.

Despre actorii sociali se poate spune că aceștia sunt reprezentați de indivizii sau grupurile sociale cărora le sunt adresate regulile și care le pot accepta, suporta și respecta sau, dimpotrivă, le pot încălca sau transgresa. Prin urmare, pot exista indivizi care recunosc atât legalitatea, cât și legitimitatea regulilor, ceea ce asigură consensul și adeziunea lor (de cele mai multe ori voluntară și nu constrânsă), dar și indivizi care nu recunosc nici legalitatea și nici legitimitatea regulilor, fiind, în consecință, nonconformiști, devianți sau chiar delincvenți. Manifestarea comportamentelor conformiste și neconformiste din orice societate, este determinată, în mare măsură, de existența unor modalități diferite de cunoaștere, receptare și acceptare a normelor juridice de către indivizi, inefectivității normelor dreptului, precum și efectelor "secundare" nedorite pe care ele le generează fie prin lipsa de validitate și eficiență, fie prin absența legalității și legitimității lor.

Stabilind existența unei corelații funcționale între dreptul unei societăți și justiția acesteia, literatura de specialitate a evidențiat faptul că, în anumite momente, pot apărea o serie de neconcordanțe și nepotriviri funcționale între momentul elaborării și promulgării normelor juridice, pe de o parte, și cel al aplicării lor efective la nivelul indivizilor și grupurilor sociale. Aceste neconcordanțe, datorate unor cauze multiple, pot determina stări de inefectivitate și ineficiență a normelor dreptului, ca și stări de injustiție și nedreptate socială, dintre care cele mai frecvente sunt următoarele:

1. *Absența sau retragerea temporală și spațială a dreptului din anumite situații în care ar trebui să existe.*

Inefectivitatea și ineficiența dreptului în anumite momente și contexte sociale poate îmbrăca forma ipotetică a *nondreptului*,[5] ceea ce presupune absența sau retragerea dreptului într-un număr de cazuri și raporturi sociale pe ar fi trebuit normal să le reglementeze. Nondreptul nu trebuie identificat nici cu "antidreptul" sau dreptul injust, nici cu "subdreptul" aparținând unor subculturi sau grupuri sociale, marginale. Principalele forme de manifestare a nondreptului sunt reprezentate de "autolimitarea" și "autoneutralizarea" regulilor juridice.

Autolimitarea dreptului, poate fi atât spațială cât și temporală, în societate putând apărea spații sau locuri în care dreptul fie că nu există, fie că este limitat în acțiunea sa. De exemplu, posibilitatea aplicării unor sancțiuni juridice diferențiate în funcție de caracterul public sau privat al locului în care s-a comis un delict sau existența anumitor perioade de timp, mai lungi sau mai scurte, în care acțiunea dreptului este sensibil limitată (sărbători legale) etc.

Autoneutralizarea dreptului, intervine atunci când, datorită propriilor sale exigențe, dreptul se anihilează pe sine însuși, pierzându-și o mare parte din forța de aplicare. Este vorba de acele situații procesuale care includ proceduri îndelungate, greoaie și rigide de probațiune, ceea ce conduce, de multe ori, la imposibilitatea stabilirii adevărului judiciar în timp util, în vederea restabilirii ordinii sociale prejudiciate, reparării pagubelor și sancționării vinovaților.

2. *Neconcordanța apărută între modelul normativ, rolurile și așteptările indivizilor.*

Normele și regulile de drept prescriu, de fapt, anumite roluri pe care indivizii trebuie să le îndeplinească în diferitele situații în conformitate cu statutul lor social. Pentru acest motiv validitatea și eficiența acestor reguli depind, în mare măsură, de gradul de similitudine sau de concordanța între: a) modelul normativ și interesele, aspirațiile și idealurile sociale și individuale; b) rolurile prescrise de norme și cele efectiv jucate; c) nevoile și interesele indivizilor care joacă aceste roluri.[6]

Validitatea regulii de drept, concretizată în forța ei obligatorie, include două aspecte: a) primul se referă la eficiența din punctul de vedere al însăși regulii de drept, al felului prin care se impune, determinând supunerea voluntară sau forțată a celor cărora se adresează; b) cel de-al doilea se referă la eficiența regulii de drept în raport cu scopurile și funcțiile sale sociale. Lipsa de validitate și eficiență se datorează atât unor cauze intrinseci, aparținând însăși dreptului, cât și extrinseci, de natură economică, morală sau spirituală.

În unele situații, legile sau actele normative elaborate, deși întrunesc condițiile de tehnică legislativă, ignoră sau neglijează schimbările rapide ce se produc în diferitele domenii ale vieții sociale. De regulă, deși asemenea legi urmăresc finalități nobile, ele sunt insuficient fundamentate din punctul de vedere al finalității legislative, imprecise ca formulare juridică și insuficient protejate de eventuale violări.

În alte cazuri, o lege bine realizată din punctul de vedere al construcției juridice nu ține seama de “așteptările” opiniei publice, care nu se lasă condusă sau dominată printr-un act normativ, manifestând o rezistență față de aplicarea ei.

O situație mai aparte care atestă nefuncționalitatea unor legi și acte normative se referă la noțiunea de drept “nejust” sau legi nedrepte. Pornind de la faptul că orice regulă de drept, fie că stabilește o normă de conduită, fie că enunță un principiu de drept, are ca finalitate apărarea ordinii și solidarității sociale, și realizarea binelui comun, majoritatea opiniilor exprimate în literatura juridică consideră că legile care nu îndeplinesc aceste finalități sunt “nedrepte” sau “nejuste”. Pentru acest motiv, orice lege care contravine principiilor de dreptate și justiție socială este lipsită de valoare și forță obligatorie. Față de legile nedrepte, soluțiile preconizate presupun adoptarea și manifestarea unor forme de rezistență legitime (pasive sau manifeste) din partea opiniei publice, precum și instituirea unui sistem de garanții preventive, constând din exercitarea controlului constituționalității legilor și restitutive, destinate să oprească efectele negative ale legii și despăgubirea indivizilor ale căror drepturi și interese au fost lezate.

BIBLIOGRAFIE

- [1] Ioan Ceterchi, Ion Craiovan, *Introducere în teoria generală a dreptului*, Ed. All, București, 1994.
- [2] Jean Dabin, *Théorie générale du droit*, Paris, 1969.
- [3] John Rawls, *A Theory of Justice*, cap. II, Oxford University Press, 1972.
- [4] François Ost, Michel van de Kerchove, *Jalons pour une théorie critique du droit*, Bruxelles, 1987.
- [5] Jean Carbonnier, *Ipoteza nondreptului*, în *Sociologia franceză contemporană* (Antologie de Ion Aluaș și Ion Drăgan), Ed. Politică, București, 1971.
- [6] Madelaine Grawitz, *De l'utilisation en droit de notions sociologiques*, în "L'Année sociologique", 1966.